

JOB og LIVSMESTRING

- Et projekt for unge

EVALUERINGSRAPPORT

Misbrugsproblemer, psykisk lidelse eller sociale problemer er ingen hindring. I en periode på blot 15 måneder har i alt 89 unge i Randers, Århus og Norddjurs deltaget i projekt "Job og Livsmestring". Af disse er knap halvdelen kommet direkte videre i job eller uddannelse, og i alt 71 % har opnået en aktiv plan i forhold til arbejdsmarkedet.

Forord

I 2006 og 2007 er projekt "Job og livsmestring" gennemført på tre revaliderings- og beskæftigelsescentre i det tidligere Århus Amt.

Baggrunden for projektet var, at flere kommuner i det tidligere Århus amt mødte en gruppe af ledige, der ikke kunne tage vare på deres eget liv. De var svære at aktivere og blev mere og mere synlige i det kommunale system. I Århus Kommune havde man kontakt med flere unge under 25 år med hhv. psykiske lidelser og/eller misbrugsproblemer. Især havde ledige med psykiske problemer vist sig som en stor udfordring. En del af målgruppen havde været på mange kurser, aktiveringer og projekter, uden at det havde ført noget med sig. Tilsvarende problemer oplevede man i Randers, Grenaa og Ebeltoft Kommune. Hos disse kommuner var målgruppen dog helt op til 30 år.

Oplevelsen var, at de unge let blev kastebold mellem behandlerensystemet og det arbejdsmarkedsrettede system. Der var et samarbejde med lokalpsykiatrien, men der manglede et helhedsorienteret tilbud, hvor en afsluttende behandling kunne gennemføres sideløbende med en optræning/forberedelse til arbejdsmarkedet. Der var derfor behov for en særlig indsats over for denne gruppe. En indsats, hvor de reelle barrierer i forhold til job- og livsudfoldelse blev afdækket og udredt, og hvor overgangene og forbindelsen mellem systemerne sikredes og udbyggedes, og hvor målet med indsatsen var øget selvværd og selvforsørgelse for den enkelte.

Denne rapport har til formål at beskrive selve projektet, dets gennemførelse og erfaringer samt fremlægge resultaterne. Rapporten suppleres af en pjeces til aktører der arbejder med målgruppen, og kan rekvireres hos projektpartnerne. Pjecen har til formål at viderefremme projektets virksomme metoder og anbefalinger i en lettilgængelig form.

Indsamling af viden til håndbogen og evalueringen er foregået ved en løbende erfaringsopsamling blandt projektkoordinatorerne. Derudover er erfaringer af positiv og negativ karakter løbende blevet fulgt op på med henblik på mulige forbedringer i indsatsen og konkrete justeringer af forløbene. På den måde er erfaringerne anvendt til at forbedre kvaliteten i projektførelserne og via dialogmøder (netværksmøder) at benchmarke på tværs af de tre jobcentre.

I afslutningen af projektperioden er cases desuden blevet udvalgt med henblik på anvendelse til casebeskrivelser og udvikling af best practice. Det vil sige, at projektteamet har udvalgt og vurderet konkrete forløb ud fra opstillede rammer, mål og metoder for at påpege "best practice" og ud fra dette løfte indsatsen for målgruppen. Disse "gode historier" indgår i denne rapport.

Siden projektet blev bevilget hos Socialfonden i 2005 er der i Danmark sket store strukturelle forandringer med kommunesammenlægningen og nedlæggelsen af amterne ved årsskiftet 2007. Det har haft indflydelse på de tre projektaktører, der oprindeligt hed Jobcenter Randers, Jobcenter Djursland og Jobcenter Århus Syd. De måtte ved årsskiftet 2007 tage nye navne, så Jobcenter Randers hedder i dag CBR-Randers, Center for Beskæftigelse og Revalidering. Jobcenter Djursland hedder i dag Beskæftigelsesafdelingen i Norddjurs Kommune. Og Jobcenter Århus Syd går i dag under navnet Arbejdsmarkedscenter Syd. Det vil være de nye navne, der anvendes i rapporten.

Fra at være amtsslige institutioner er de tre projektaktører ligeledes overgået til kommunerne, hvilket har haft indflydelse på projektets administration og bemanning.

Anne-Lene Wähling
Cand.mag.

Indholdsfortegnelse

1. Resumé	s. 2
2. Resultater	s.3
3. Projektets anvendte metoder og erfaringer	
3.1 Information om projekt	s. 6
3.2 Visitation	s. 6
3.3 Projektforløb	s. 7
3.4 Projektets målgruppe	s. 7
3.5 Den individuelle tilgang	s. 10
3.6 Undervisning	s. 11
3.7 Praktik	s. 13
3.8 Evaluering af samarbejde	s. 15
3.9 Vidensdeling	s. 16
Metodiske overvejelser	s. 16
4. anbefalinger	s. 18
Afsluttende bemærkninger	s. 20

1. Resumé

De tre beskæftigelsesaktører CBR-Randers, Beskæftigelsesafdelingen i Norddjurs kommune og Arbejdsmarkedscenter Syd blev i 2006-2007 bevilget midler fra Den Europæiske Socialfonds mål 3 program til projektet "Job og Livsmestring".

Formålet med projektet har været todelt; dels at støtte unge med socialt kognitive problemer, unge med psykiske problematikker og unge med misbrugsbarrierer i integrationen og fastholdelsen på arbejdsmarkedet. Dels at udvikle det tværfaglige samarbejde om målgruppen med henblik på udviklingen af en helhedsorienteret indsats.

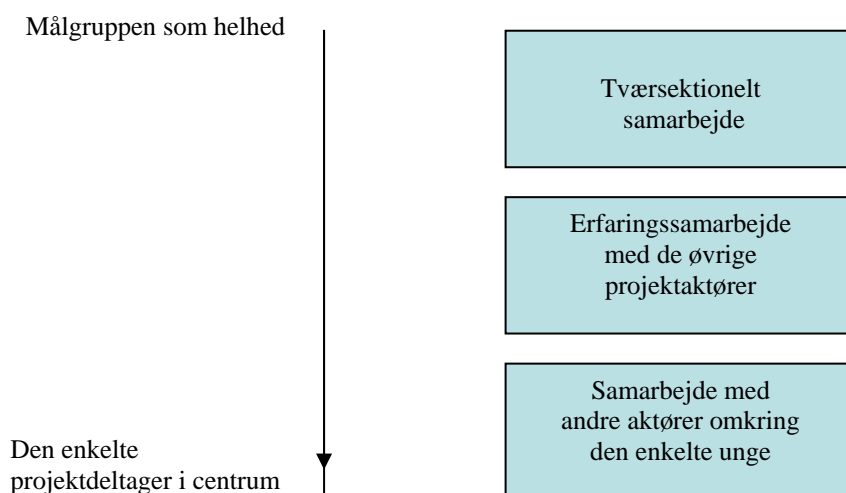
Projektets målgruppe har været unge i alderen 18-30 år, og målet har været at afklare og ruste den unge til at påtage sig et job samt mestre sociale, psykiske og/eller misbrugsbarrierer. Projektets anden målgruppe var de aktører, der skulle støtte op om integrationen og fastholdelsen af den unge på arbejdsmarkedet. Her var formålet at styrke samarbejdet mellem de parter, der var involveret i den unges sag.

"Job og Livsmestring" har været nytænkende i forhold til indsatsen overfor målgruppen, og har været kendetegnende ved at støtte den enkelte unge i at erstatte et eksisterende livsforløb med et nyt livsforløb. Projektets kongstanke var, at med en flerstrengt parallel indsats, hvor misbrugsbehandling, en social indsats og en arbejdsmarkedsrettet indsats kører sideløbende, blev den unge fastholdt i forandringsprocessen. Selvom det skulle ske, at man faldt tilbage i eksempelvis misbrug, var alt ikke tabt på gulvet og følelsen af nederlag reduceret, da der fortsat var gang i indsatser på andre fronter.

Projektets form har været en kombination af undervisning i livsmestring¹ samt forberedelse og afklaring i forhold til arbejdsmarkedet via undervisning, individuelle samtaler og praktik. Det var tænkt som en 4 faset indsats, der ville bestå af elementer som afklaring, virksomhedspraktik, opfølgning og afslutning.

I forhold til styrkelsen af et tværsektionelt samarbejde på tværs af psykiatri, misbrugsbehandling og en arbejdsmarkedsrettet indsats over for målgruppen generelt, var der udtænkt en samarbejdskonstellation, der kan illustreres ved nedenstående figur.

Figur 1:

¹ Livsmestring er et begreb der er blevet skabt i forbindelse med dette projekt. Med livsmestring menes, at den enkelte deltager skal opnå kompetencer til at få hverdagen til at hænge sammen; at få styr på økonomi, kost og bolig osv.. Ved at få disse helt basale forhold i orden, er der overskud til at fokusere på arbejdsmarked og fremtiden.

2. Resultater

Opnået arbejdsmarkedstilknøytning

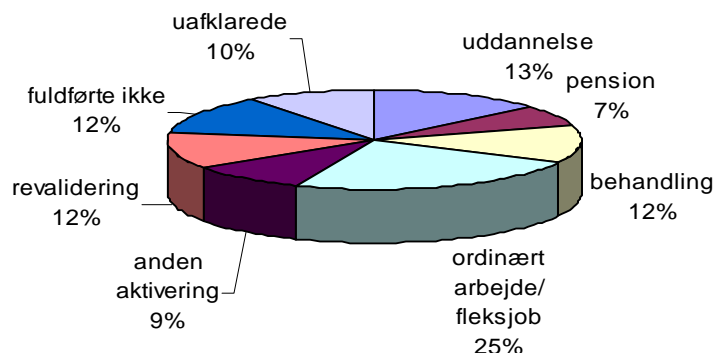
Set ud fra målet om at yde støtte og hjælp til målgruppen i forhold til at opnå tilknytning til arbejdsmarkedet, har Projekt "Job og Livsmestring" været en succes for mange projektdeltagere.

38 % har opnået tilknytning til arbejdsmarkedet enten ved at komme i ordinært arbejde, ordinær uddannelse eller i job med løntilskud. 33 % har fået afklaret deres situation og er kommet i behandling, henvist til revalidering eller andet tilbud. Det betyder, at 71 % af deltagerne er stoppet i projektet med en aktiv plan i forhold til arbejdsmarkedet. 7 % af deltagerne er blevet indstillet til førtidspension. De resterende 22 % er enten udsluset som uafklarede eller fuldførte ikke.

Blandt årsagerne til, at deltagere har afsluttet projektet som uafklarede, er, at nogle gik på barsel. Heraf er flere dog blevet udsluset med en plan for fremtiden efter endt barsel. Det har vi bl.a. kunnet observere i Randers, hvor tre deltagere er gået direkte på barsel, men alle med en plan for fremtiden efter endt barsel.

De 12 % der ikke fuldførte projektet omfatter deltagere med for højt fravær og en enkelt er blevet bortvist som følge af hærværk og forsøg på indbrud. Den samlede fordeling for udslusning af deltagere kan observeres i nedenstående figur.

Figur 2:

Resultaterne skal ses på baggrund af, at projektet har beskæftiget sig med en målgruppe, man hidtil ikke har haft succes med at aktivere, da mange gang på gang er faldet fra i løbet af en aktivering. Ifølge rapporten "De svageste kontanthjælpsmodtagere" fra 2004 indgår denne målgruppe i risikogruppen for langvarig offentlig forsørgelse. På den baggrund anser vi resultaterne for værende gode, da 71 % af deltagerne har afsluttet projektet med en aktiv plan i forhold til arbejdsmarkedet.

Det er en målgruppe, der har været kendetegnet ved psykiske lidelser, flere er aktive misbrugere eller har været i gang med misbrugsbehandling, og mange har været haft sociale og kognitive problematikker. Typisk har en deltager i projektet haft en kombination af flere problematikker. Det har været deltagere, der for de flestes vedkommende kan placeres i matchgruppe 4 til 5. Gennemgående har målgruppen været kendetegnet ved en manglende arbejdsidentitet, mange har afbrudte uddannelsesforløb bag sig og flere har været selvmordstruet. Hos alle tre projektaktører har man oplevet selvmordsforsøg blandt deltagere (for en yderligere uddybning af målgruppen, se side 6).

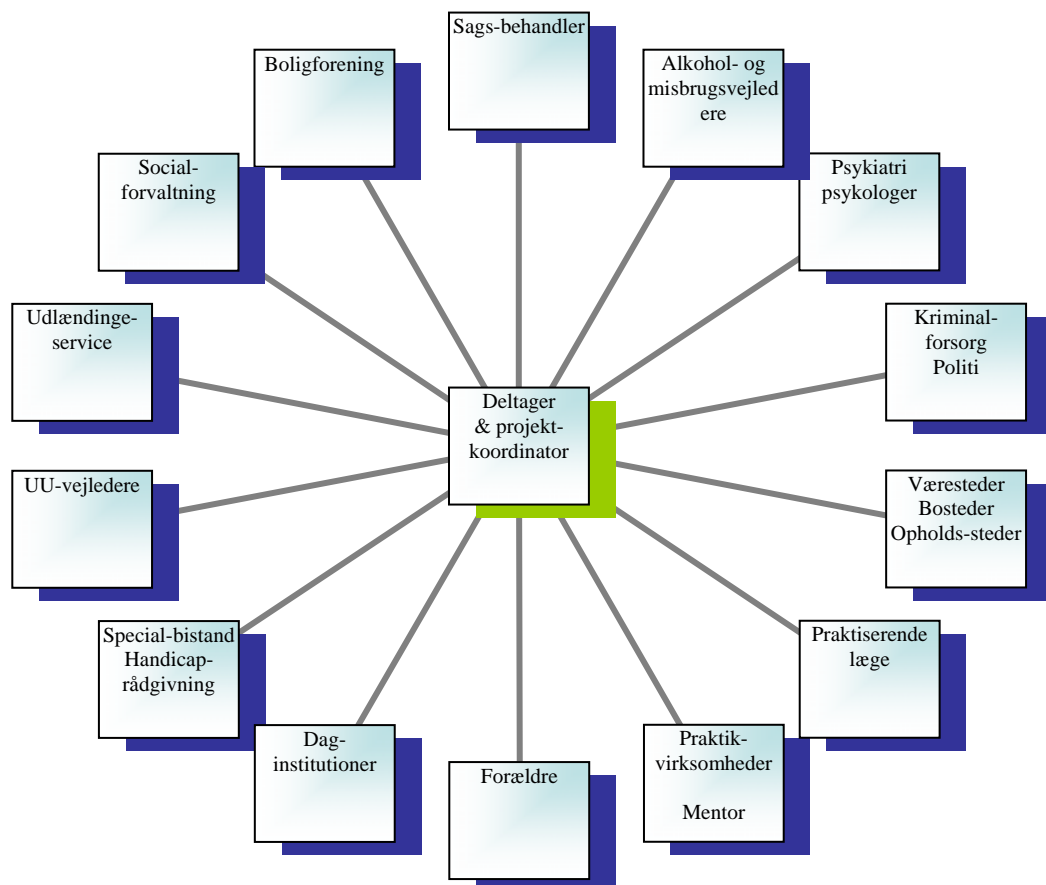
Styrkelse af samarbejde

En styrkelse af det tværsektionelle samarbejde omkring målgruppen har været søgt ved møder på tværs af fagskel, hvor vidensdeling omkring målgruppen har været omdrejningspunktet. Der har bl.a. været taget kontakt til psykiatri, misbrugsbehandling o.a. relevante samarbejdspartnere. Oplevelserne af dette har været forskellig. På Arbejdsmarkedscenter Syd i Århus har man oplevet et godt og kontinuerligt samarbejde med Center for Misbrugsbehandling. Dog har det ikke været muligt at opnå et mere kontinuerligt samarbejde med andre aktører.

I Randers og Grenå har samarbejdet været mere begrænset. Det kan bl.a. forklares ved, at kommunesammenlægningen, der har berørt begge kommuner, har medført et stort arbejdspress, og bevirket, at samarbejdsprojekter som dette nedprioriteres. En anden problematik i forhold til samarbejdet med øvrige instanser er den generelle holdning fra deres side til konceptet Socialfondsprojekter. Eksterne samarbejdspartnere betragter Socialfondsprojekter, som indsatser med en begrænset levetid (dvs. indsatsen forefindes kun i projektperioden) og derfor vil de helst ikke bruge ressourcer på ledelsesplan omkring samarbejde, og samarbejdet bliver derfor ofte begrænset til den enkelte medarbejder, fordi det vurderes som værende en ikke-blivende konstellation.

Den manglende opbakning har betydet, at samarbejdet med andre aktører har taget udgangspunkt i den enkelte projektdeltager. En tilgang, der har været praktiseret hos alle tre projektaktører. Denne samarbejdsmodel kan illustreres ved nedenstående figur.

Figur 3:

Som det fremgår af figuren har projektkoordinatoren fungeret som tovholder i forhold til de forskellige instanser/aktører, der har været involveret i den enkelte projektdeltagers sag.

Det har været væsentligt, at samarbejdet er sket med projektdeltageren i centrum, og frem for alt at dette samarbejde har været kendetegnet ved åbenhed overfor projektdeltageren. Det vil sige, at

projektdeltageren har været til stede ved samtaler mellem projektkoordinator og de forskellige instanser såsom sagsbehandler, behandler osv. samt set udskrifter af korrespondance mellem projektkoordinator og disse.

Projektets erfaring har desuden været, at det har været af stor betydning, at der har været én person/tovholder, der har holdt styr på alle trådene, da det har givet en langt bedre sammenhæng i indsatsen og øget projektdeltagerens tryghed. Dernæst har den åbenhed, man har praktiseret overfor deltageren, bidraget til, at deltageren har opnået en større grad af ejerskab i forhold til projektet, og de initiativer der er blevet taget.

Også samarbejdet og erfaringsudvekslingen mellem de tre jobcentre har fungeret fint, og bidraget til, at projektet hele tiden har kunnet udvikle sin best practice. Netværket har haft et stort udbytte af vidensdelingen, og har sammen kunnet pejle sig ind på nye metoder, når de, der var planlagt, ikke havde den ønskede effekt. Og ikke mindst kunne man udveksle de gode erfaringer, der så kunne implementeres og afprøves hos de øvrige projektsteder.

Disse resultater er skabt via en række metoder og aktiviteter. De vil udgøre omdrejningspunktet for næste del af rapporten.

3. Projektets anvendte metoder og erfaringer

3.1 Information om projekt

Før projektstart blev en række midler taget i brug for at udbrede kendskabet til projektet. Der blev afholdt informationsmøder for kommuner og andre aktører. Der blev udarbejdet skriftligt informationsmateriale/brochurer og taget telefonisk kontakt til netværk.

Hvad der har virket de tre steder har været vidt forskelligt og haft forskelligt udkomme. Det er derfor hensigtsmæssigt at præsentere disse hver for sig.

CBR-Randers

I Randers blev informationsmødet for kommunens sagsbehandlere aflyst, da ingen havde tilmeldt sig på grund af travlhed. Information om projektet blev derfor givet via informationsmateriale og brochurer. Projektkoordinatoren har derudover lavet et omfattende "salgsarbejde" med besøg hos kommunens sagsbehandlere og andre interessenter.

Beskæftigelsesafdelingen i Norddjurs kommune

Der blev afholdt to informationsmøder med Grenaa og Nørredjurs kommuner, hvor projektet blev positivt modtaget. Der blev sendt informationsmateriale ud til øvrige aktuelle kommuner, AF, fagforeninger, lokalpsykiatrien og misbrugscenter med efterfølgende telefonisk opfølgning. Det har givet god respons, og det vurderes, at det er den personlige kontakt, der har haft størst effekt.

Arbejdsmarkedscenter Syd, Århus

I projektets opstartsfasen blev der udsendt mange brochurer og informationsmateriale primært til ledelsesniveau i kommunen. Effekten udeblev, da der kun blev henvist få fra de kommunale sagsbehandlere, hvilket skyldtes en langsommelig kommunikationsvej fra ledelsesniveau til sagsbehandlerniveau.

Der blev afholdt informationsmøder på Center for misbrugsbehandling, hvilket havde en god effekt. Med anden holdstart kom der flere henvisninger direkte fra sagsbehandlerne som følge af, at projektet var blevet mere "kendt" i systemet.

Kommunesammenlægningen fik i slutningen af 2006 og starten af 2007 stor betydning i form af manglende henvisninger. Det kunne især mærkes i Grenaa, hvor tilbagemeldingen fra sagsbehandlerne var, at der var et stort behov for tilbudet, men at de ikke havde tid til at gennemgå deres sager, og derfor ikke var i stand til at visitere. Det løste sig efterhånden ved at køre holdet med løbende indtag samt i takt med, at dønningerne efter kommunesammenlægningen lagde sig.

Hos alle tre projektaktører oplever man fortsat, at sagsbehandlere henvender sig for at henvise deltagere, hvilket afspejler, at projektet har udfyldt et behov for et særligt tilbud til denne målgruppe.

3.2 Visitation

Visiteringen til projektet blev gennemført ved visitationssamtaler mellem projektledere, sagsbehandlere og kursister. Visitationssamtalen havde bl.a. til formål at afdække kursistens motivation for at påbegynde forløbet og ønske om forandring i sit liv. På Beskæftigelsesafdelingen i Norddjurs kommune mundede samtalen ud i en uformel kontrakt om, hvad kursisten skulle arbejde med i løbet af projektet.

I projektets opstartsfasen blev der i samarbejde mellem de tre projektaktører udarbejdet en visitationsguide, der skulle sikre, at det var den rette målgruppe der fik tilbudet, men i praksis har guiden ikke fungeret. Begrundelserne ifølge koordinatoren var, at de oplevede, at guiden var alt for udførlig og lukkede af for dialogen ved visitationssamtalerne eller i dialogen mellem

projektkoordinatorene og de forskellige interessenter såsom sagsbehandlere. Der blev derfor udarbejdet en ny guide, hvor samtalen tog udgangspunkt i nogle overordnede emner og spurgt ud fra dem.

Indgangsspørgsmålet var: hvad har du lavet, før du kom her? Og ud fra svaret, tog samtalen form. Vi forsøgte at komme omkring emnerne: familie, misbrug, andre sammenhænge (misbrugsbehandling, kriminalforsorg, læge, psykolog osv.), erfaringer, fremtidsønsker, bolig og befordrings muligheder.

Udover at afklare deltagerens motivation havde visitationssamtalen til formål at bidrage til en udbygning af samarbejdet mellem de professionelle, og det er generelt opfattelsen, at inddragelsen af sagsbehandleren bidrog til, at grundlaget for et tæt samarbejde med kommunen blev lagt. Erfaringen er, at alle relevante parter informeres og der sker en forventningsafstemning i forhold til, hvad de enkelte parter forventer, der vil opnås med deltagelse i projektet.

3.3 Projektforløb

CBR-Randers

Første hold startede op 27. februar 2006 og løb frem til 1. september 2006. På dette hold var der 13 kursister i alt.

Andet hold startede op 25. september 2006 og afsluttedes 23. marts 2007. Holdet havde i alt 9 deltagere. Heraf en genganger fra hold 1.

Tredje hold startede op ultimo marts 2007 og blev afsluttet ultimo juni 2007. I modsætning til tidligere forløb varede dette altså kun 3 måneder. Dette hold havde i alt 6 kursister.

Beskæftigelsesafdelingen i Norddjurs kommune

Første forløb startede op 15. maj 2006 og løb frem til 17. november 2006. Forløbet havde 13 deltagere fra start.

Andet hold startede op 1. december 2006 og blev afsluttet 7. juni 2007. Holdet havde 11 tilmeldte samt en genganger fra hold 1. Med løbende optag opnåede holdet at have 15 deltagere.

Arbejdsmarkedscenter Syd

Som i Randers har der været 3 forløb i alt. Første hold startede op 2. maj 2006 med 13 kursister.

Andet hold startede op 17. august, og havde 6 deltagere samt tre gengangere fra første hold.

Tredje hold startede op 7. november 2006 med 15 deltagere og blev afsluttet april 2007.

Både i Randers og Grenaa har man forsøgt sig med løbende optag. I Randers var årsagen, at man oplevede, at nogle deltagere hurtigt kom videre i eksempelvis ordinært arbejde, og der derfor var for få deltagere. I Grenaa fordi man ønskede et højere deltagerantal pr. hold. I Randers fungerede forsøget med løbende optag ikke efter hensigten. Der blev afholdt tre samtaler under opstarten af hold 2, men uden at det afstedkom flere deltagere.

3.4 Projektets målgruppe

Projekt "Job og Livsmestring" har henvendt sig til unge med psykiske problemstillinger, misbrug og socialt kognitive problemer. På baggrund heraf, har projektet udarbejdet 4 kategorier, som deltagerne er blevet inddelt i alt efter hvad, der har været deres primære problematik. Kategorierne er; psykiske problemstillinger, misbrugsrelaterede problemstillinger, anden problemstilling og en kategori der er en kombination af ovenstående, dvs. minimum 2 problemstillinger.

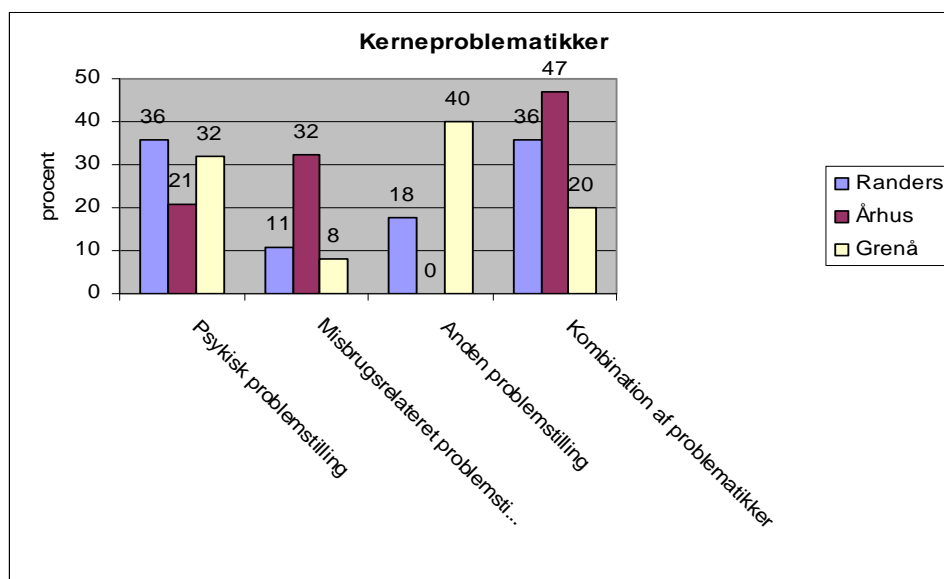
De psykiske problemstillinger som kursisterne har været kendetegnet ved, har bl.a. omfattet; autismspektrum forstyrrelser, opmærksomhedsforstyrrelse, ADHD, angst, depressioner, indlæringsvanskeligheder, personlighedsforstyrrelser (borderline, paranoia, dependent, evasiv, histrionisk etc.) incest, misbrugsskader, selvskadende adfærd, (eks. cutting) spiseforstyrrelser.

Misbrugsrelaterede problematikker har omhandlet misbrug af hash, amfetamin, kokain og alkohol.

Anden problemstilling refererer primært til sociale og kognitive problemstillinger, herunder problemer af social karakter såsom manglende bolig, enlig forsørger, handicappet barn, samboende med misbruger. Men også til kriminalitet (berigelseskriminalitet, salg af rusmidler, hærværk, vold).

Det har været muligt at observere forskelle i målgrupperne hos de tre projektaktører. Disse geografiske forskelle i deltagernes kerneproblematikker fremgår af nedenstående figur.

Figur 4

CBR-Randers

I Randers kunne man på første hold observere en overvægt af deltagere med psykiske problematikker, mens der på andet og tredje hold var et øget antal deltagere med misbrugsproblematikker. Generelt har mange deltagere haft en kombination af problematikker. Heraf har mange haft sociale/kognitive problemer i kombination med misbrug og/eller en psykisk problemstilling.

Ud over at køre projektet som gruppeforløb har det for to af deltagerne i Randers været mest hensigtsmæssigt at have individuelle forløb, da disse ikke har kunnet magte at fungere i gruppedynamikken. Eksempelvis "Mikkel", der var ramt af en svær psykose som følge af stofmisbrug og derfor ikke var i stand til at stå op om morgenen på grund af et forstyrret søvnmønster, hvor han nogle gange sov flere dage i træk og ikke var i stand til at vækkes. Derudover var han angst for andre og blev rastløs og utilpas ved at være sammen med andre personer i længere tid ad gangen.

Beskæftigelsesafdelingen i Norddjurs kommune

I Norddjurs kommune har det været kendetegnende, at hovedparten af deltagerne har haft socialt kognitive og psykiske vanskeligheder/problemstillinger og i mindre grad misbrugsproblemer. Det afspejler sig i figur 4, hvor sammenlagt 72 % af deltagerne havde psykiske problemstillinger eller socialt/kognitive problemstillinger som deres kerneproblematik. Det har haft indflydelse på undervisningen og vægtningen af emner, da der var emner, der var mere relevante for disse deltagere end eksempelvis dialog om rusmidlers konsekvenser.

Arbejdsmarkedscenter Syd

Hos Arbejdsmarkedscenter Syd har man oplevet, at mange havde svære misbrugsproblemer, og at denne gruppe udgjorde 32 % af samtlige deltagere (se figur 4). Flere af disse var endnu ikke ude af misbruget, da de startede på forløbet. Det har betydet, at der har været et ustabil fremmøde hos mange af deltagerne. En anden konsekvens har været, at nogle deltagere har været længere tid i forløbet end de 24 uger, der var lagt op til.

Derudover har det været kendetegnende for målgruppen, at:

- de ikke var psykisk udredt
- de havde lidt mange nederlag
- de var uden uddannelse
- de havde en plettet straffeattest

Ingen deltagere var kendetegnet ved at have socialt kognitive problemer som deres primære problematik, men praktisk talt alle havde disse problemer i kombination med enten misbrug eller en psykisk problemstilling eller begge dele. Disse kunne man især observere på hold tre, hvor mange deltagere havde en kombineret problematik.

Generelt har det i vid udstrækning været unge med misbrugsproblemer eller en kombination af misbrug og psykiske problemstillinger, der er blevet visiteret til projektet, og oplevelsen er, at projektet har tiltalt denne gruppe, der typisk er svær at få engageret i projekter.

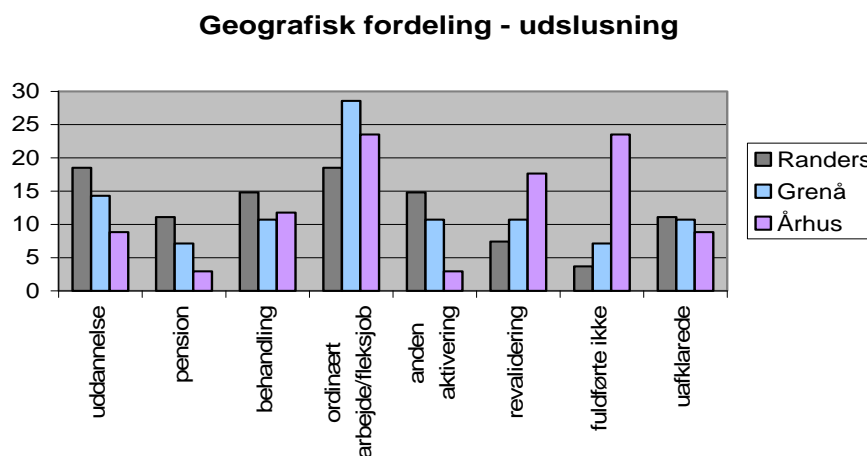
Generelt er det projektkoordinatorernes oplevelse, at det har været livsmestringen, der har udgjort det største problem for mange af deltagerne. Det at få åbnet sin post, betalt sine regninger, handlet ind har for nogle været uoverskuelige dagligdagshandlinger.

Ydermere har der generelt tegnet sig et billede af, at deltagere med misbrugsproblemer primært kom fra familier med lav social status, og hvor den sociale arv er udtalt med forældre på overførselsindkomst og misbrugsproblematikker. For deltagere med psykiatriske problemstillinger har det ofte været kendetegnede, at de har haft rødder i middelklassen.

På trods af omfanget af deltagernes problemer og livssituation har målgruppen også været kendetegnet ved at have de samme drømme som alle andre om hus, arbejde, bil, familie og børn, men har ikke ressourcerne til at få disse drømme til at lykkes. Det har i projektet været drivkraften for mange til at foretage ændringer i deres liv.

Målgruppens forskellige sammensætning de enkelte steder skønnes at have haft indflydelse på, hvilke resultater der er opnået de enkelte steder. I Århus har man bl.a. oplevet en overvægt af deltagere, der ikke har gennemført projektet (se figur 5). Det skal ses på baggrund af de mange aktive misbrugere der har deltaget i projektet, og derfor har haft et ustabil fremmøde, og til sidst ikke dukkede op længere.

Figur 5

I forhold til medfinansieringen i projektet har beregningerne i projektbeskrivelsen ikke holdt, da der var lagt op til, at forsørgelsesgrundlaget for deltagerne var, at 2/3 var på kontanthjælp og 1/3 var på sygedagpenge. Billedet tegner sig dog helt anderledes, når man ser, hvordan virkeligheden forholdt sig.

Hos CBR-Randers har det vist sig, at ud af 27 deltagere har kun 3 været sygedagpengemodtagere. En tendens vi også har kunnet observere i Norddjurs og i Århus. Det samme har gjort sig gældende for deltagere på kontanthjælp, hvor der var blevet beregnet, at ca. 75 % var på højeste kontanthjælp eller var forsørger. I realiteten udgjorde disse kun 25 %, hvorimod personer på laveste sats udgjorde 75 %.

Den manglende medfinansiering har haft store konsekvenser for gennemførelsen af projektet, og har betydet en nedjustering af bemanningen og aktiviteterne i projektet. I Norddjurs kommune medførte det bl.a., at den psykolog der var tilknyttet projektet i første holdforløb blev sparet væk i andet holdforløb. I Randers har det betydet, at der kun har været tilknyttet en koordinator til projektet.

3.5 Den individuelle tilgang

Omdrejningspunktet i projektet har været en individuel tilgang til den enkelte deltager, hvor hver enkelt deltager har haft mulighed for individuel vejledning og støtte med udgangspunkt i de særlige problemer, deltageren stod overfor i forhold til at opnå en fast tilknytning til arbejdsmarkedet. Der har derfor været brugt en del tid på at støtte og hjælpe den enkelte omkring mange dagligdags problemer og gøremål samt foretage nødvendige skridt i retning af afklaring. Det har bl.a. omfattet;

- Søge og finde bolig
- Udfylde skemaer til diverse instanser
- Orden i økonomien, herunder budgetlægning, betaling af regninger mv.
- Henvielse til Psykiatrisk og neuropsykologisk undersøgelse
- Ansøgning om timer hos psykolog
- Bisidder i forskellige sammenhænge; læge, kommune, m.v.
- Etablere personlig rådgiver/mentor gennem kommunen
- Hjælp og støtte i parforholdet
- Hjælp til fritidsaktiviteter
- Hjælp omkring familiemæssige problemer

Disse aktiviteter har udgjort projektets livsmestringsdel, og har haft stor betydning i forhold til det arbejdsmarkedsrettede arbejde med den enkelte, da arbejde og uddannelse er uoverkommeligt, hvis man kæmper med at få styr på boligforhold, økonomi og de behandlingsmæssige behov. Hovedparten af deltagerne har ikke været i stand til selv at få disse forhold på plads, og har haft behov for støtte og hjælp til selvhjælp.

Den individuelle tilgang til den enkelte har derfor haft stor betydning for mange af deltagerne. Blandt andet har en deltager udtrykt, at det for ham var det vigtigste i forløbet; *"Det har været godt at have en, der lyttede og tog sig tid til at hjælpe. Hun var der, når man havde brug for det. Det har haft stor betydning for mig. Hvis der var noget der skulle undersøges, så skete det med det samme"*.

I den individuelle tilgang spiller den gode relation mellem koordinator og deltager en stor rolle. En deltager har på spørgsmålet om, hvad har været anderledes i forhold til den hidtidige kontakt til "systemet", svaret; *"samarbejdet med...var rigtig godt. Jeg følte, at jeg blev taget alvorligt, at der var en oprigtig interesse – andre jeg har talt med virkede pisseligeglade"*.

3.6 Undervisning

Indholdet på kursusforløbet var planlagt til at omfatte:

- Undervisning i problematikker og deres betydning for egne handlemønstre.
- Kommunikation og samarbejde.
- Roller og identitet.
- Introduktion til den kognitive metode.
- Arbejdsmarkedskendskab, orientering om arbejdsmarkedet, herunder krav og forventninger til arbejdskraften.
- Afklaring af den enkelte i forhold til ressourceprofilens elementer, herunder ønsker og muligheder i forhold til en plads på arbejdsmarkedet.
- Individuel vejledning.
- Motion.

Og formålet med undervisningen var;

- Selverkendelse og forståelse for egne ressourcer og barrierer hos den enkelte.
- Afklaring af den enkelte i forhold til ressourceprofilens elementer, herunder ønsker og muligheder i forhold til et konkret job på arbejdsmarkedet.
- Udarbejdelse af jobbevis, der kort forklarer, hvad den unge kan i en jobmæssig sammenhæng samt hvilke hjælpeforanstaltninger, som virksomheden kan benytte sig af ved en ansættelse.
- Træning i brugen af www.ijobnu.dk
- Udarbejdelse af fremtidscv.
- Viden om kommunikation og samarbejde, roller og identitet, kognitiv metode og arbejdsmarked.
- Udarbejdelse af jobplan.

Gennemgående har undervisningen i vid udstrækning fulgt projektbeskrivelsen, og de emner, der er blevet undervist i, har haft til formål at forberede deltagerne på arbejdsmarkedet samt mestre tilværelsen i forhold til økonomi, adfærd osv.. Nogle af de emner, der bl.a. er blevet undervist i, har været:

- introduktion til arbejdsmarkedet (regler, faglige forhold, adfærd, forventninger, krav, holdninger, virksomhedsbesøg mv.).
- jobsøgningsteknikker herunder udarbejdelse af cv og ansøgning.
- dialog om forventninger, motivation og ansvar.
- udarbejdelse af profiler med henblik på afklaring i forhold til en fremtid på arbejdsmarkedet.
- sundhed og ernæring.
- Motion.
- mestring af økonomi, døgnrytme, boligforhold etc.
- undervisning i problematikker og deres betydning for egne handlemønstre, kommunikation og samarbejde, roller og identitet.
- misbrug og konsekvenser.
- kognitive redskaber.

Vægtningen af emner har varieret alt efter gruppens behov og særlige problematikker. Har misbrugsproblemer været udtalt i gruppen, har undervisningen omfattet dialog om rusmidler og konsekvenserne ved at være misbruger. Projektkoordinatorerne har i vid udstrækning forestået undervisningen, men har alt efter behov inddraget forskellige eksterne undervisere.

Undervisningsformen har været blandet. Lige fra almindelig tavleundervisning og oplæg til dialog på holdet og gruppearbejde. Gruppearbejde har været brugt i forhold til at styrke den enkeltes samarbejdsevne, og flere har fremhævet det som godt i evalueringen.

Generelt har det været koordinatorenes oplevelse, at mestringsredskaber såsom psykoedukation/vejledt opdagelse har haft en god indflydelse på målgruppen, da det har fået den enkelte projektdeltager til at omsætte sine handlinger til ord, og på den måde fået gjort projektdeltageren opmærksom på egne handlinger og konsekvenserne heraf.

Eksempelvis har en kursist i evalueringen skrevet "*mestringsredskaberne har været meget gode, har ikke haft så meget fravær på grund af dem*". En anden har ved interview fortalt, at "*samtaler med psykologen har været godt, da jeg ikke kunne kende forskel på følelser. Jeg begyndte at lære om følelser, betydningen af dem og hvordan de føles i kroppen*".

En kursist, der havde svære angstproblematikker, har ved interview fremhævet undervisning i teater; "*Jeg har været glad for teaterundervisningen, hvor vi blev undervist i, hvad man skal gøre, når man kommer ud til en jobsamtale. Det har været godt for mig, der er i dag møder kunder hele tiden. Jeg var meget angst for at møde nye mennesker, og der har jeg lært lige at spille lidt teater de første måske 10 minutter, indtil jeg bliver mere afslappet, og vi ligesom begynder at lære hinanden bedre at kende*".

Et andet eksempel på mestringsredskabernes betydning er "Marie"s fortælling.

"Marie"

Marie er en ung pige først i 20'erne, da hun startede i forløbet. Hun var udover at være tilknyttet projektet, tilknyttet lokalpsykiatrien med henblik på en udredning af hendes psykiske problemstillinger.

Marie har hele hendes liv følt, at hun ikke var som andre. Det var især i samspillet med andre mennesker, at hun følte sig mærkelig og udenfor.

Hendes forældre var splittede omkring hendes oplevelser. Moderen støttede Marie i, at hun nok var noget anderledes skruet sammen end de andre i klassen, men Maries far nægtede, at der skulle være noget galt eller anderledes: "Du skal bare tage dig sammen og bide det i dig" var hans reaktion på Maries frustrationer.

Først da Marie bliver 18 tager hun mod til sig og opsøger sin egen læge, som henviser hende til en psykiater. Psykiateren giver Marie ret i, at hun bestemt ikke er som andre, og de frustrationer hun har omkring adfærd og egne handlemønstre, at de rent faktisk har en forklaring.

Ca. 2 måneder inde i forløbet blev Marie diagnosticeret med Aspergers syndrom, som er en gennemgribende udviklingsforstyrrelse indenfor det autistiske spektrum. Denne udredning betød for Maries vedkommende, at der var en masse spørgsmål, som pludselig fik svar. Spørgsmål som: hvorfor kan jeg ikke bare gå ind og spise sammen med andre i skolens kantine? Hvorfor kan jeg ikke bare gå ind i en butik og spørge en ekspedient til råds, om det jeg har brug for at købe? Hvorfor kan jeg ikke small talk?

Idet Marie har fået en forklaring på, hvorfor hun reagerer, som hun gør i bestemte situationer, og fik en forklaring på de begrænsninger hun har, formåede hun også at lave anvendelige og gode mestringsstrategier i forhold til forskellige problematikker.

Et eksempel var small talk. Marie havde svært ved begrebet small talk. Hun ved godt, hvad det handler om, men hvordan man rent praktisk fører det ud i livet – det kan hun ikke. Og da det er en situation man kommer i dagligt, er det praktisk at kunne mestre den side af socialt samvær.

Derfor prøvede vi som forsøg, at finde 6 emner, som Marie ved meget om, og som også er en smule personlige. Marie fortalte nogle sjove hændelser om hendes kat, om hvilken slags musik hun godt kan lide, om en oplevelse med en turistguide i Djurs Sommerland, hvilket sted hun syntes sælger den bedste kvalitet af akvariefisk, om hendes brors computerfascination, og om hvordan hun finder møbler til storskrald og sætter dem i stand.

For Marie virkede dette af 2 grunde: 1) hun oplevede en sikkerhed for, at hun kunne finde et emne at snakke om, hvis situationen opstod og 2) hun slap for at føle sig udenfor, fordi hun atter engang ikke vidste, hvad hun skulle tale om.

Justeringer i forhold til projektbeskrivelsen

Undervejs i projektet har det også været nødvendigt at foretage nogle justeringer i forhold til de planlagte aktiviteter og indhold. I projektbeskrivelsen var der bl.a. lagt stor vægt på, at deltagerne som en del af kurset og den videre vej ud på arbejdsmarkedet skulle udarbejde et jobbevis. Jobbeviset var inspireret af kompensationsbeviset, og henvender sig til jobsøgere med handicap og nedsat funktionsevne. Jobbeviset har til formål at klarlægge bevillingsmuligheder i forhold til særlige arbejdsredskaber, fleksjob, personlig assistance og arbejdspladsindretning ved en jobsamtale, så arbejdsgiver bliver opmærksom på de hensyn, der skal tages.

Hos projektkoordinatorer og deltagere har opfattelsen af jobbeviset været, at det er udmærket, hvis man har et synligt handicap, men at det for folk med en svær baggrund som f.eks. tidligere misbrug og tidligere eller lettere depressioner, ikke synes hensigtsmæssigt. Frem for at sætte fokus på fremtiden sættes der fokus på fortiden og gamle problemer. En deltager skriver i sin evaluering; *"vi synes ikke, det er en god ide at skilte med gamle problemer, da vi mener, at en arbejdsgiver ikke vil kunne bruge det i nuværende sammenhæng og sandsynligheden for at blive valgt fra vil være stor i forhold til andre "normale" ansøgere"*.

Oplevelsen er ligeledes, at det for netop denne målgruppe, der ofte kæmper med motivation og mestring af egen tilværelse, er tillokkende at gøre sig selv dårligere, end man reelt er, og betone sine svagheder og problemer for at mindske omfanget af sin aktivering.

Samme problemstilling gør sig gældende for brugen af www.ijobnu.dk. Denne hjemmeside henvender sig til samme målgruppe som jobbeviset. Som erstatning for jobbevis har man i undervisningen valgt at anvende kompetenceprofiler samt lavet en række øvelser. Man har derudover gjort brug af almindelige jobbanker og introduceret de unge til virksomme metoder i den almindelige jobsøgning. Herved har der været sat fokus på ressourcer og kompetencer og ikke barrierer og forhindringer.

3.7 Praktik

Efter de indledende 12 ugers undervisning og afklaring blev kursisterne udsluset i praktik. Udgangspunktet var, at det skulle være eksternt på private virksomheder, men for nogle projektdeltagere var det mest hensigtsmæssigt at komme i praktik på interne værksteder. Det har især gjort sig gældende for Arbejdsmarkedscenter Syd, hvor mange af deltagerne var aktive misbrugere med et ustabil fremmøde.

Praktikken blev fulgt op af en evaluering af kursisterne, hvor der var fokus på to temaer; "nye mestringer" og "positive ting".

I forhold til "nye mestringer" har kursisterne bl.a. fremhævet;

- at stå op om morgenen,
- at møde op,
- at være mere effektiv derhjemme,
- at bruge hovedet,
- at hjælpe folk

I forhold til positive ting har kursisterne bl.a. fremhævet, at praktikken gav;

- et nyt (og bedre) netværk,
- bedre humør/mere energi,
- naturlig træthed,
- afveksling i hverdagen,
- at man satte mere pris på sin fritid

For mange deltagere i Randers og Grenaa har anvendelsen af eksterne praktikker været god, da flere er kommet direkte i job eller uddannelse gennem deres praktik. Dette har i Randers også været årsagen til, at 8 ud af 27 deltagere kom hurtigere ud af projektforløbet end de 24 uger, der var lagt op til, at projektet skulle vare. Det så vi bl.a. ske for "Thomas".

"Thomas"

Vi får en anmodning fra psykiatriprojektet angående en 27-årig mand, der står på deres venteliste, men som umiddelbart godt kan passe til målgruppen for "Job og Livsmestring". Da vi læser papirerne på Thomas er vores første reaktion "pyha", idet der hviler en stor problemrettet kompleksitet over papirerne. Thomas har tidligere været misbruger og blev sygemeldt med en depression. Derudover har han ifølge speciallægen en svært forstyrret personlighedsstruktur med dyssoziale træk samt en angsttilstand. Da han starter i projektet har han gået hjemme i 2 år.

Undervejs i undervisningsforløbet oplever vi dog Thomas som meget aktiv og motiveret for at komme videre med sit liv og uddannelse, og han profiterer i høj grad af undervisningen i mestringsredskaber og individuelle samtaler, hvor den kognitive metode anvendes.

Thomas er udlært slagter, men har ikke lyst til at vende tilbage til dette arbejde. Da vi begynder at snakke om praktikpladser, kommer det frem, at Thomas har en drøm om at blive elektriker. Vi sætter Thomas i gang med at finde information om uddannelsen, og etablerer en praktikplads hos et lokalt energiselskab. Allerede efter den første uge proklamerer Thomas, at det er lige ham. Han snakker med praktikpladsen om læreplads og søger om optagelse på uddannelsen.

Thomas kan allerede efter 12 uger afslutte sit forløb på "Job og Livsmestring", og efterfølgende kontakt med ham viser, at han fortsat er i lære ved praktikpladsen.

For andre blev praktikken et springbræt til at komme videre, og lægge sig fast på et jobmål. Det skete bl.a. for "Lene".

"Lene"

Lige fra starten virkede Lene som en enspænder og langsomt opfattende, og blev hurtigt opfattet som en outsider på grund af underlige bemærkninger, stor generthed og indelukthed. Man kunne ofte se hende sidde og tegne stereotype japanske tegneseriefigurer, og hun virkede hjemmefrem som outsider. Hun deltog kun lidt i undervisningen og vejledningen, som om emne og diskussion gik hen over hovedet på hende. Hun var meget isoleret i pauserne og påtog sig ofte praktiske opgaver såsom kaffebrygning mv.

Lene var fikseret på urealistiske uddannelsesmål som veterinær sygeplejerske og animator pga. sit oplevede talent for tegnekunst. Hun var klichepræget og rigid i forhold til fremtid og mål, og havde svært ved at absorbere nytænkning.

Efter ca. 1½ måned deltog hun i en privat fest hos en af de andre kursister, og trods det at hun efterfølgende tog afstand fra de andres drikkeri ved festen, opnåede hun status i gruppen. Hun blev mere aktiv i undervisningen samtidig med, at hun blev mere frigjort. Det medførte en positiv respons fra de øvrige deltagere.

Hun kom ud i en 3 uger lang praktik, hvor hun lærte basislodning, og fremviste sine prøveopgaver med stolthed for resten af holdet. En positiv spiral var gradvist indledt, og Lene blev stadigt mere selvsikker, talende og fandt sammen med de andre i pauserne.

Selvstændigt begyndte hun at forberede sig på jobsøgning. Hun søgte vores hjælp til udarbejdelsen af CV og ansøgning, men forestod selv arbejdet. 4½ måned henne i forløbet sendte hun 6 ansøgninger på aktuelle stillinger indenfor elektronik, hun havde fundet på nettet. Hun blev kaldt til samtale og tilbudt et regulært 37 timers job, og er stadig ansat på virksomheden i dag.

3.8 Evaluering af samarbejde

Erfaringerne med styrkelsen af samarbejdet mellem projektets aktører har som tidligere skrevet været blandet.

Det regionale tværsektionelle samarbejde har været mere eller mindre ikke-eksisterende hos CBR-Randers og Beskæftigelsesafdelingen i Norddjurs kommune, hvilket bl.a. kan tilskrives implementeringen af kommunalreformen og nedlæggelsen af amterne, der har medført en del travlhed, og mange meldte derfor fra i forhold til at indgå i et samarbejde. En anden oplevelse har været, at det traditionelle behandlesystem er rigtigt i forhold til samarbejde. Man har sin egen måde at arbejde på og tænker stort set aldrig arbejdsmarkedet ind i denne arbejds metode.

På Arbejdsmarkedscenter Syd opnåede man dog et godt samarbejde med Center for Misbrugsbehandling. Baggrunden herfor synes at være sammensætningen af kursister, der medførte en større åbenhed overfor at skabe et samarbejde. I Århus havde samtlige deltagere i større eller mindre udstrækning misbrugsproblemer.

Set i bakspejlet må vi dog også vurdere, at opgaven med at etablere et tværsektionelt muligvis ikke skulle have været pålagt koordinatorene, men derimod været en ledelsesopgave. Det tværsektionelle samarbejde var tænkt på et strategisk niveau, og koordinatorene fungerer på et operationelt niveau med borgeren i centrum. Et samarbejde på ledelsesniveau ville muligvis også have motiveret de tværsektionelle samarbejdspartnere til at indgå i et samarbejde.

Der hvor projektet derimod virkelig har rykket er i forhold til samarbejdet omkring den enkelte deltager. I projektet har vi haft gode erfaringer med, at projektkoordinatoren har fungeret som tovholder i forhold til de forskellige instanser/aktører, der har været involveret i den enkelte projektdeltagers sag. Det har givet en langt bedre sammenhæng i indsatsen og øget projektdeltagerens tryghed. Her har koordinatoren indgået i et tæt samarbejde med kursisten om at finde løsninger i forhold til boligsituation, kontakt til det offentlige, misbrugsbehandling osv. Igennem samarbejdet med projektkoordinatoren har deltagerne ydermere tilegnet sig redskaber til fremover selv at finde løsninger på de udfordringer, de måtte møde.

Der har i projektet været mange eksempler på, hvad samarbejdet omkring den enkelte kursist har betydet for, at den unge er kommet videre og blevet afklaret i forhold hvilken indsats, der er nødvendig.

Et eksempel herpå er "Ole"s historie.

"Ole"

Ole har gennem mange år haft misbrug af hash brugt som selvmedicinering på grund af klassiske symptomer på DAMP/ADHD/hyperkinetisk syndrom med adfærdsforstyrrelser. Ole har gennem årene været i forskellig medicinsk behandling, som ifølge Ole selv kun har forværret hans psykiske tilstand og ikke hjulpet ham. Derfor har Ole fortsat sit hash-misbrug.

Ole var i starten på "Job & Livsmestring" uden egen bolig og boede derfor på et forsorgshjem, hvor han havde en støtteperson tilknyttet. Undervejs i projektet blev Ole psykotisk og måtte indlægges på Psykiatrisk Hospital. "Job & Livsmestring" var i kontakt med Ole under indlæggelsen, og fik også skabt kontakt til en psykiater på stedet, hvor der blev indgået aftale om kontakt mellem projektet og Psykiatrisk Akut Team ved udskrivelsen af Ole. Senere blev der etableret kontakt mellem "Job & Livsmestring" og lokalpsykiatrien, som Ole efterfølgende overgik til.

Ole har et stort ønske om at opnå tilknytning til arbejdsmarkedet. Han har kun haft få jobs og altid i kort tid, hvilket Ole begrundet i manglende overblik over de stillede opgaver, som Ole ikke kan nå indenfor den angivne tidsramme.

Ole har på Job & Livsmestring ugentligt fået hjælp til at ordne papirer, økonomi og kontakt til offentlige myndigheder. Ole er tilknyttet pedel/montageafdelingen på arbejdsmarkedscenteret, hvor han primært varetager de daglige chauffør- og mindre ad hoc opgaver.

Der har løbende været opfølgingsmøder med lokalpsykiatrien og "Job & Livsmestring", hvor der er sket en koordinering af, hvilke fokusområder Ole skal arbejde med.

På baggrund af forløbet på "Job & Livsmestring" er den kommunale sagsbehandler inddraget, og Ole er nu beskrevet og afklaret til at være revalidend. Det betyder, at Ole er indskrevet i et almindeligt revalideringsforløb, hvor der kan arbejdes videre med den udvikling, Ole har vist i Job & Livsmestring. Lokalpsykiatrien indgår fortsat som en tæt samarbejdspartner. Dette er ikke "normalt" i et revalideringsforløb i Århus, men anses for værende nødvendigt for, at Ole ikke dropper ud af forløbet og tilbage til tilbud, som Ole på forhånd vides ikke at vil kunne gennemføre. Ole er pt. via lokalpsykiatrien i gang med yderligere neurologisk udredning samt korrekt medicinsk behandling. I gangsætningen heraf er sket på baggrund af vores fælles opfølgingsmøder, hvor der er fokus dels på den positive udvikling Ole gør i forhold til sin arbejdssevne og dels på Oles personlige og helbredsrelaterede vanskeligheder.

3.9 Vidensdeling

I projektbeskrivelsen blev der lagt op til, at vidensdeling mellem projektaktørerne og andre samarbejdspartnere bl.a. skulle ske via Groupcare, der er et virtuelt netværk på Internettet, hvor man kan debattere og dele viden i "lukkede" projektrum.²

Dette blev dog aldrig realiseret som følge af, at tovholderen for projektets evaluering og vidensdeling fratrådte sin stilling, og det syntes for sent i processen at starte initiativet op, da en ny kom til. Vurderingen har desuden været, at groupcare ville bidrage med for lidt i forhold til det arbejde, der skal lægges i det for at få det til fungere.

Vidensdelingen er derfor primært sket ved netværksmøder mellem projektkoordinatorerne, hvor gode og dårlige erfaringer er blevet delt og har bidraget til udviklingen af metoder anvendt i projektet.

I forbindelse med afslutningen af projektet er der blevet udarbejdet en best practice håndbog til brug for fagfolk der arbejder med den målgruppe, som projektet har beskæftiget sig med. Den tager udgangspunkt i rapportens anbefalinger i forhold til det arbejdsmarkedsrettede arbejde med borgere i målgruppen, og kan rekvireres hos projektpartnerne.

Metodiske overvejelser

Som det fremgår af ovenstående har projektet på mange måder haft gode resultater både i forhold til at få målgruppen ud på arbejdsmarkedet/uddannelsessystemet, i forhold til udvikling af samarbejdet om den enkelte deltager, og i forhold til udvekslingen af metoder.

Men vi har også oplevet, at der fortsat er udviklingsmuligheder i arbejdet med målgruppen. Det har været koordinatorernes erfaring, at det ville have været hensigtsmæssigt at have haft muligheden for at etablere et efterværn/opfølgning på deltagere, der kom videre i job eller uddannelse, da det for mange er svært at fastholde den gode udvikling. Det ville have udgjort et sikkerhedsnet for de unge, der ofte kom med en forhistorie, hvor de er droppet ud af uddannelse og job flere gange. En deltager har ved interview givet udtryk for behovet således; "*Det var noget af det sværeste, da jeg holdt. Så blev du bare kastet for løverne igen. Der kunne man godt have tænkt sig at fortsætte med kontakten*". Alle koordinatore har fortsat kontakt til nogle få tidligere projektdeltagere via sms eller mail (dette har fundet sted udenfor projektets rammer). Det er generelt gældende, at disse deltagere har fastholdt kontakten på grund af fortsat behov for vejledning og støtte.

Muligheden for efterværn er blevet forsøgt indarbejdet i projektets rammer, men er ikke i relation til dette projekt vurderet af Socialfonden til at kunne omfattes.

---

² Se i øvrigt www.groupcare.dk

Et andet opmærksomhedspunkt er sammensætningen af målgruppen i holdforløb. I evalueringen og undervejs i projektet er projektkoordinatorerne blevet opmærksomme på, at der er stor spredning i behovet i forhold til undervisningens rammer og indhold alt efter, om man lider af en psykisk lidelse eller har misbrugsproblemer. Det er meget kendetegnende i deltagernes evalueringer, at har man psykiske problemer, er der et stort behov for faste rammer og strukturer i holdundervisningen. Nogle af de kommentarer der bl.a. er fremkommet på den baggrund er; "*I skal påminde deltagerne om at følge undervisning og ikke være forstyrrende*", "*lav klare retningslinier for pauser og overhold tiden*". Hvorimod deltagere med misbrugsproblemer har sat stor pris på den løse struktur i undervisningen og giver udtryk for, at de ikke har forslag til forbedringer. Det giver anledning til nogle overvejelser i forhold til fremtidige projekter og målgruppens sammensætning.

5. anbefalinger

På baggrund af projektets erfaringer er det muligt at uddrage en række anbefalinger og virksomme metoder i arbejdet med målgruppen og i forhold til en styrkelse af samarbejdet mellem forskellige aktører.

Kort opsummeret kan de virksomme elementer i projekt "Job og Livsmestring" beskrives således;

- individuel tilgang og tæt personrelation
- parallelle forløb
- psykoedukation
- tæt samarbejde med andre instanser/aktører omkring den unge og en høj grad af medindflydelse og medinddragelse
- Handl hurtigt

Individuel tilgang og tæt personrelation

Det der har fået mange til at rykke sig er, at de oplever, at der er én, der lytter til dem og er til stede. Det har haft stor betydning, da mange af deltagerne har været præget af systemliggørelse og en nærmest apatisk holdning til egen livssituation. En deltager udtrykker det således; *"Det var rart ikke bare at være en sag – det var meget mere personligt. Det var godt, at der var én, der pressede på for, at jeg fik lagt en plan for fremtiden, og støttede mig i det"*.

Ved at indgå i en dialog med projektkoordinatorerne og oplevelsen af, at nogen lytter har medført, at flere fandt motivationen og begyndte at tage initiativ til at forandre deres livssituation. Det oplevede vi bl.a. med "Marcus".

"Marcus"

Marcus mødte ikke op den første dag, men dukkede først op et par dage efter. Han var iført store briller samt en kæmpe dynejakke, der var trukket næsten helt op over hovedet. Han kiggede stort set ikke op og sagde ikke meget. Hans fremmøde var meget ustabil, idet han dukkede op ca. hver 4. dag.

Efter en samtale med Marcus stod det klart, at Marcus havde nogle væsentlige psykiske vanskeligheder, hvor angst og paranoia var det mest hæmmende for hans hverdag og også for hans fremmøde. Samtidig virkede Marcus meget trist og alt ved hans historie og hans syn på livet virkede tungt og vanskeligt.

At snakke arbejdsmarked med Marcus virkede derfor umiddelbart som en vanskelig sag. Han havde selv fundet på, at lagerarbejde kunne være en mulighed, for det var jo dér man kunne få job som ufaglært, men det var hverken motivation eller lyst, der lyste ud af øjnene på ham.

Vendepunktet skete, da vi begyndte at snakke om, hvad Marcus egentlig interesserede sig for. Det kom frem, at Marcus interesse handlede om musik og teaterverdenen, og hans øjne begyndte langsomt at lyse op, da det gik op for ham, at en praktik godt kunne være "for sjov" – det vil sige omhandle en af hans interesser.

Derefter var det en helt anden side af Marcus, vi så. Han begyndte at tage initiativer til at finde teatre og spillesteder og ringede rundt til dem. Han smed dynejakken og brillerne og tog i stedet sine kontaktlinser i. Han bad om morgenvækning for bedre at kunne komme af sted om morgenen, og endelig hev han fat i sin sagsbehandler for at få en snak om fremtiden. Selv da teaterdrømmen ikke gik i opfyldelse pga., at sæsonen netop sluttede, blev Marcus ihærdigt ved med at søge praktik og ordinært job.

Dét, der gjorde forskellen for Marcus var, at han opdagede, at vi gav ham opmærksomhed og interesse, at vi fandt hans interesser spændende samt at han fandt ud af, at praktik/arbejde kan være "for sjov" og omhandle noget, man faktisk interesserer sig for.

For at nå målet at få den unge nærmere arbejdsmarkedet har det været vigtigt, at relationen mellem koordinator og den unge er kendetegnet ved tillid, respekt, og engagement fra koordinatoren. En deltager fortæller; *"Det der virkede for mig var, at de gik ind og tilpassede sig mine behov, og på den måde fik min og de andres tillid"*.

Dernæst er det i projektet blevet åbenbart, at koordinatoren der samarbejder med den unge skal være fleksibel, kan rumme kaos, er rummelig, kan lide at arbejde med målgruppen og gerne vil relationen med den enkelte unge.

Parallele forløb

Der har været god erfaring med at køre parallelle forløb, hvor eksempelvis misbrugsbehandling er foregået sideløbende med projekt "Job og Livsmestring". Den flerstrengede indsats sikrer bl.a., at selvom en deltager "falder i", hvad angår misbrug, så er der fortsat en indsats i gang i forhold afklaring af jobmuligheder og styr på de private forhold som økonomi og/eller boligforhold. Indsatsen på flere fronter medvirker dermed til at fastholde den unge i forandringsprocessen, hvor et eksisterende livsforløb, der omfatter misbrug og manglende styr på private forhold, erstattes med et nyt livsforløb rettet mod arbejde og orden i de private forhold.

Psykoedukation

Anvendelsen af psykoedukation har virket godt, og bidraget til, at deltagerne har ændret adfærd, da de har fået forståelse for og indsigt i, hvad deres adfærd medfører af reaktioner og konsekvenser ikke bare for dem selv men også for deres omgivelser.

Tæt samarbejde med øvrige instanser om den enkelte

Det har haft stor betydning for mange deltagere, at der har været tilknyttet en fast koordinator som har støttet dem i kontakten til forskellige instanser. At have en fast kontaktperson, der støttede og vejledte i forhold til både sociale, misbrugsrelaterede og psykiske problemstillinger har givet sammenhæng i indsatsen og overblik hos den enkelte. Det er sket ved, at koordinatoren ofte har fungeret som bisidder/vejleder, når deltageren har skullet møde forskellige repræsentanter i systemet. Det har øget deltagerens tryghed og givet den enkelte redskaber til i fremtiden selv at løse deres problemer.

Handl hurtigt

Sæt hurtigst muligt det i gang, der skal i gang. Eksempelvis hvis der viser sig et behov for en neuropsykologisk undersøgelse, så sæt det i gang hurtigst muligt, da jo længere tid der går, desto sværere bliver det at hjælpe den unge.

Er den unge i færd med at gentage en handling, der tidligere har givet nederlag eller tilbagefald, så tal med den unge. Eksempelvis mødte vi i "Job og Livsmestring" "Maja", der tidligere tit havde handlet over hals og hoved og gået i gang med ting, hun alligevel ikke kunne håndtere. På et tidspunkt var hendes praktik arrangeret, da hun pludselig ville stoppe i projektet, fordi hun havde fået arbejde et andet sted. Men dette havde Maja gjort tidligere og hver gang var det endt med nederlag og tilbagefald. Koordinatoren talte derfor med Maja om at forsætte det, de havde sat gang i, og Maja indvilgede. I dag er Maja ansat på hendes praktiksted, der nu både kender Maja, og er i stand til at rumme hende.

Afsluttende bemærkninger

Som resultaterne afspejler, har projektet haft god succes med at få de unge videre i job eller videre i forløb. Erfaringerne fra projekt "Job og Livsmestring" har vist, at det for mange i målgruppen har været det tilbud, der skulle til, så de opnåede overblik over eget liv og ressourcer til at kunne opnå en tilknytning på arbejdsmarkedet eller uddannelsessystemet.

Resultater og evaluering viser ligeledes, at der er behov for et særligt tilbud til denne målgruppe. Mange formår ikke på egen hånd at foretage de forandringer, der skal til for at komme videre ud i livet – i job eller uddannelse. De har behov for en håndsrækning og støtte til at få styr tilværelsen, da det for mange ikke er muligt at være i uddannelse eller job, hvis der er behov for behandling eller er rod på hjemmefronten.

Erfaringerne fra projektet viser ligeledes, at det er vigtigt overfor denne målgruppe at sætte ind på flere fronter. Det vil sige at køre med parallelle indsatser, hvor man både støtter den enkelte unge med behandling, styr på hjemmefronten og en arbejdsmarkedsrettet plan. På den måde forstærker de enkelte indsatser det endelige mål; selvforsørgelse og styr på livet.

Projektets erfaring er også, at dette er et realistisk mål at sætte for denne målgruppe, da den i vid udstrækning ønsker det samme som alle andre; hjem, arbejde, styr på økonomien og gode fremtidsudsigter med "hus, bil og børn".

Da projektet har henvendt sig til en gruppe af unge, der har mange odds imod sig og mange barrierer at slås imod, er det vores vurdering, at der er behov for en målrettet og specialiseret indsats overfor denne målgruppe, hvor den individuelle tilgang og en flerstrengt indsats er kendetegnende. Alternativet kan være, at mange i målgruppen fastholdes i langvarig offentlig forsørgelse.

Hos CBR-Randers er de første skridt til at implementere metoderne fra projekt "Job og Livsmestring" allerede taget, da man i august 2007 har startet et nyt tilbud op for unge, der implementerer flere af de metoder, der har været anvendt i projekt "Job og Livsmestring". Tilbudet vil i første omgang udbydes indtil udgangen af 2007, og vil omfatte både målgruppens unge, men også unge med andre problematikker, da der er en tro på, at erfaringerne og metoderne kan komme disse til gavn.

DEN EUROPÆISKE UNION

Den Europæiske Socialfond

